

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИНГ ЖИНСИЙ ЭРКИНЛИГИГА ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ЮЗАГА КЕЛАЁТГАН ЗИДДИЯТЛАР

Р.Б.Игамбердиев

Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Қорақалпоқ
академик лицейи директори, подполковник;
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18631216>

Аннотация

Сўнгги йилларда вояга етмаганларга нисбатан жинсий жиноятларнинг сезиларли қисми кибермаконда (ижтимоий тармоқлар, мессенжерлар) бошланиб, кейинчалик реал ҳаётга кўчмоқда. Анъанавий тергов услублари рақамли далилларни тўплаш ва жабрланувчининг нозик руҳий ҳолатини ҳисобга олган ҳолда масофавий мулоқот қилишда оқсамоқда.

Тадқиқотнинг мақсади:

Вояга етмаган жабрланувчиларнинг ретравматизациясига йўл қўймаслик ва “рақамли излар” билан ишлаш самарадорлигини ошириш бўйича тергов тактикасини тизимлаштириш.

1. Виртуал муҳитдаги “Грумнинг” ва рақамли изларнинг процессуал ноаниқлиги. Бугунги кунда жиноятчи ва вояга етмаган жабрланувчи ўртасидаги биринчи контакт ижтимоий тармоқлар (Instagram, TikTok) ёки мессенжерлар (Telegram, Discord) орқали амалга оширилмоқда. Бироқ, тергов амалиётида қуйидаги муаммолар кескинлашмоқда:

Далилларнинг деструктивлиги: Рақамли излар (хабарлар, фото/видео контент) жиноятчи томонидан сониялар ичида иккала томон учун ҳам ўчириб юборилиши мумкин (“Auto-delete” функцияси). Анъанавий тергов тактикасида бу маълумотларни тезкор консервация қилиш механизми мавжуд эмаслиги сабабли, асосий далиллар йўқотилмоқда [1].

Идентификация муаммоси: Виртуал муҳитда жиноятчи “фейк” (сохта) профиллардан ёки анонимайзерлардан фойдаланганда, тергов органида бу шахснинг реал физик шахс билан боғлиқлигини исботловчи техник-криминалистик алгоритмнинг йўқлиги [2].

Латентлик даражасининг юқорилиги: Бола виртуал мулоқотни “ўйин” ёки “дўстлик” деб қабул қилгани боис, жинсий ҳаракат содир бўлгунга қадар бу ҳақида хабар бермайди. Тергов тизими эса, фақат жиноят содир бўлиб бўлганидан кейин ҳаракатга келади, профилактик виртуал мониторингнинг ҳуқуқий асослари эса ноаниқ бўлиб қолмоқда [3].

2. Масофавий сўроқ қилишдаги психологик-тактик тўсиқлар

Вояга етмаган жабрланувчини сўроқ қилиш — терговнинг энг нозик босқичи. Аммо амалиётда масофавий ва анъанавий сўроқ шакллари ўртасидаги номутаносиблик кўзга ташланмоқда:

Ретравматизация хавфи: Сўроқ жараёнининг стандарт тергов хоналарида, формадаги ходимлар иштирокида ўтказилиши болага иккинчи маротаба руҳий зарба беради. Масофавий сўроқ (видеоалоқа орқали) эса кўпинча техник воситаларнинг етишмаслиги ёки процессуал тартибнинг мураккаблиги сабабли рад этилмоқда [4].

Галлюцинатив ва субъектив кўрсатмалар: Вояга етмаган шахс виртуал олам ва реал ҳаётни фарқлашда адашиши мумкин. Терговчида масофавий мулоқот пайтида боланинг кўрсатмалари ҳақиқийлигини (верификация) текшириш учун махсус психологик-тактик методикалар мавжуд эмаслиги [5].

Масофавий мулоқотда “Учинчи шахс” таъсири: Видеоалоқа орқали сўроқ қилишда боланинг ёнида турган шахслар (ота-она ёки бошқалар) томонидан бериладиган ғайриихтиёрий ишоралар ёки босимлар терговчи назоратидан ташқарида қолади. Бу эса кўрсатмаларнинг холислигини шубҳа остига қўяди [6].

3. Тергов ҳаракатларининг депрессив вақт омили

Жинсий эркинликка қарши жиноятларда вақт энг муҳим ресурс ҳисобланади. Бироқ: Рақамли маълумотларни олиш учун провайдерларга ва хорижий платформаларга (Meta, Google, Telegram) сўров юбориш жараёни ҳаддан ташқари узоқ вақт олади [7].

Бу вақт оралиғида жабрланувчининг хотирасидаги деталлар хиралашади, жиноятчи эса изларни йўқотишга улгуради.

Тергов ҳаракатларини “иссиқ изидан” виртуал маконда олиб бориш бўйича криминалистик тавсияларнинг эскирганлиги тергов сифатига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёева Ш.М. Вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш: юридик фанлар доктори (DSc) диссертацияси. – Тошкент, 2021.
2. Исмаилов И.Р. Кибермакондаги жиноятларни тергов қилишнинг криминалистик жиҳатлари. Уқув қўлланма. – Т.: ИИВ Академияси, 2022. – 112 б.
3. Council of Europe. Budapest Convention on Cybercrime and its Explanatory Report. – Strasbourg, 2023. (Рақамли далилларни сақлаш бўйича халқаро стандартлар)

4. G.S. Goodman, J.A. Quas. Child Victim Witness: Psychology and Law. // Journal of Applied Developmental Psychology. – 2019. – No. 4. (Масофавий сўроқ ва ретравматизация таҳлили).
5. Ахмедова М.А. Вояга етмаган жабрланувчиларни сўроқ қилишнинг психологик хусусиятлари. // "Ҳаёт ва қонун" журнали. – 2023. – №2. – Б. 45-50.
6. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Practice Guide for Special Measures for Child Victims and Witnesses in Criminal Proceedings. – Vienna, 2020.
7. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. (Электрон далиллар ва халқаро ҳамкорлик бўйича моддалар таҳлили).